

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
 بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ
 يُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَ
 الْقُرْآنِ وَ مَنْ أَوفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
 بَبَيْعِكُمْ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ
 (111) التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ
 الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ
 عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَ بَشِّرِ
 الْمُؤْمِنِينَ (112) مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ
 يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ
 مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (113) وَ مَا
 كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا

إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ

لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ (114) وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ

هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ

شَيْءٍ عَلِيمٌ (115) إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَ

الْأَرْضِ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ

وَلِيٍّ وَ لَا نَصِيرٍ (116) لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَ

الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ

الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ

تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (117) وَ عَلَى

الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ

الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَ ضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَ ظَنُّوا

أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا

إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (118)

Allah hath purchased of the believers their persons and their goods; for theirs (in return) is the garden (of paradise) : they fight in His cause, and slay and are slain: a promise binding on Him in truth, through the Torah, the Gospel, and the Quran: and who is more faithful to his covenant than Allah? Then rejoice in the bargain which ye have concluded: that is the achievement supreme. Those that turn (to Allah) in repentance; that serve Him, and praise Him; that wander in devotion to the cause of Allah; that bow down and prostrate themselves in prayer; that enjoin good and forbid evil; and observe the limit set by Allah,- (these do rejoice). So proclaim the glad tidings to the believers. It is not fitting, for the prophet and those who believe, that they should pray for forgiveness for pagans, even though they be of kin, after it is clear to them that they are companions of the fire. And Abraham prayed for his father forgiveness only because of a promise He had made to him. But when it became clear to him that he was an enemy to Allah, he dissociated himself from him: for Abraham was most tender hearted, forbearing. And Allah will not mislead a people after He hath guided them until He makes clear to them as to what they should avoid, for Allah hath knowledge of all things. Unto Allah belongeth the dominion of the heavens and the earth. He giveth life and He taketh it. Except for Him ye have no protector nor helper. Allah turned with favour to the prophet, the Muhajirs, and the Ansar,- who followed him in a time of distress, after that the hearts of a part of

~~~~~  
 them had nearly swerved (from duty); but He turned to them (also): for He is unto them most kind, most merciful. (He turned in mercy also) to the three who were left behind; (they felt guilty) to such a degree that the earth seemed constrained to them, for all its spaciousness, and their (very) souls seemed straitened to them,- and they perceived that there is no fleeing from Allah (and no refuge) but to Himself. Then He turned to them, that they might repent: for Allah is oft-returning, most merciful.

حقیقت یہ ہے کہ اللہ نے مومنوں سے ان کے نفس اور ان کے مال جنت کے

بدلے خرید لیے ہیں۔ وہ اللہ کی راہ میں لڑتے اور مارتے اور مرتے ہیں۔ ان

سے (جنت کا وعدہ) اللہ کے ذمے ایک پختہ وعدہ ہے توراۃ اور انجیل اور

قرآن میں۔ اور کون ہے جو اللہ سے بڑھ کر اپنے عہد کا پورا کرنے والا ہو؟ پس

خوشیاں مناؤ اپنے اس سودے پر جو تم نے خدا سے چکا لیا ہے، یہی سب سے

بڑی کامیابی ہے۔ اللہ کی طرف بار بار پلٹنے والے، اُس کے بندگی بجالانے

والے، اُس کی تعریف کے گن گانے والے، اُس کی خاطر زمین میں گردش

کرنے والے، اُس کے آگے رکوع اور سجدے کرنے والے، نیکی کا حکم دینے

والے، بدی سے روکنے والے، اور اللہ کے حدود کی حفاظت کرنے والے،

(اس شان کے ہوتے ہیں وہ مومن جو اللہ سے خرید و فروخت کا یہ معاملہ

طے کرتے ہیں) اور اے نبیؐ ان مومنوں کو خوش خبری دے دو۔ نبیؐ کو اور ان لوگوں کو جو ایمان لائے ہیں، زیبا نہیں ہے کہ مشرکوں کے لیے مغفرت کی دعا کریں، چاہے وہ ان کے رشتہ دار ہی کیوں نہ ہوں، جب کہ ان پر یہ بات کھل چکی ہے کہ وہ جہنم کے مستحق ہیں۔ ابراہیمؑ نے اپنے باپ کے لیے جو دعائے مغفرت کی تھی وہ تو اُس وعدے کی وجہ سے تھی جو اس نے اپنے باپ سے کیا تھا، مگر جب اس پر یہ بات کھل گئی کہ اس کا باپ خدا کا دشمن ہے تو وہ اس سے بیزار ہو گیا، حق یہ ہے کہ ابراہیمؑ بڑا رقیق القلب و خدا ترس اور بردبار آدمی تھا۔ اللہ کا یہ طریقہ نہیں ہے کہ لوگوں کو ہدایت دینے کے بعد پھر گمراہی میں مبتلا کرے جب تک کہ انہیں صاف صاف بتانہ دے کہ انہیں کن چیزوں سے بچنا چاہیے۔ درحقیقت اللہ ہر چیز کا علم رکھتا ہے۔ اور یہ بھی واقعہ ہے کہ اللہ ہی کے قبضہ میں زمین اور آسمانوں کی سلطنت ہے، اسی کے اختیار میں زندگی و موت ہے، اور تمہارا کوئی حامی و مددگار ایسا نہیں ہے جو تمہیں اس سے بچا سکے۔ اللہ نے معاف کر دیا نبیؐ کو اور ان مہاجرین و انصار کو

~~~~~

جنہوں نے بڑی تنگی کے وقت میں نبیؐ کا ساتھ دیا۔ اگرچہ ان میں سے کچھ لوگوں کے دل کجی کی طرف مائل ہو چکے تھے، (مگر جب انہوں نے اس کجی کا اتباع نہ کیا بلکہ نبیؐ کا ساتھ دیا تو) اللہ نے انہیں معاف کر دیا، بے شک اُس کا معاملہ ان لوگوں کے ساتھ شفقت و مہربانی کا ہے۔ اور اُن تینوں کو بھی اس نے معاف کیا جن کے معاملہ کو ملتوی کر دیا گیا تھا۔ جب زمین اپنی ساری وسعت کے باوجود ان پر تنگ ہو گئی اور ان کی اپنی جانیں بھی ان پر بار ہونے لگیں اور انہوں نے جان لیا کہ اللہ سے بچنے کے لیے کوئی جائے پناہ خود اللہ ہی کے دامنِ رحمت کے سوا نہیں ہے تو اللہ اپنی مہربانی سے ان کی طرف پلٹا تاکہ وہ اس کی طرف پلٹ آئیں، یقیناً وہ بڑا معاف کرنے والا اور رحیم ہے۔

हकीकत यह है कि अल्लाह ने मोमिनों से उनके नफ्स और उनके माल जन्नत के बदले में खरीद लिए हैं | वे अल्लाह की राह में लड़ते और मारते और मरते हैं | उनसे (जन्नत का वादा अल्लाह के ज़िम्मे एक पुख्ता वादा है तौरात और इंजील और कुरआन में | और कौन है जो अल्लाह से बढ़कर अपने अहद का पूरा करनेवाला हो? पस खुशियाँ मनाओ अपने उस सौदे पर जो तुमने खुदा से चुका लिया है, यही सबसे बड़ी कामयाबी है | अल्लाह की तरफ़ बार-बार पलटनेवाले, उसकी

~~~~~

बन्दगी बजा लानेवाले, उसकी तारीफ़ के गुन गानेवाले, उसकी खातिर ज़मीन में गर्दिश करनेवाले, उसके आगे रुकूअ और सजदे करनेवाले, नेकी का हुक्म देनेवाले और बदी से रोकनेवाले और अल्लाह के हुद्द की हिफ़ाज़त करनेवाले, (इस शान के होते हैं वे मोमिन जो अल्लाह से बैअ का यह मामला तय करते हैं) और ऐ नबी इन मोमिनों को खुशख़बरी दे दो | नबी को और उन लोगों को जो ईमान लाए हैं, ज़ेबा नहीं है कि मुशरिकों के लिए मग़फ़िरत की दुआ करें, चाहे वे उनके रिश्तेदार ही क्यों न हों, जबकि उनपर यह बात खुल चुकी है कि वे जहन्नम के मुस्तहिक़ हैं | इबराहीम ने अपने बाप के लिए जो दुआए-मग़फ़िरत की थी वह तो उस वादे की वजह से थी जो उसने अपने बाप से किया था, मगर जब उसपर ये बात खुल गई कि उसका बाप खुदा का दुश्मन है तो वह उससे बेज़ार हो गया, हक़ यह है कि इबराहीम बड़ा राक़ीकुल-क़ल्ब व खुदातरस और बुर्दबार आदमी था | अल्लाह का यह तरीक़ा नहीं है कि लोगों को हिदायत देने के बाद फिर गुमराही में मुब्तला करे जब तक कि उन्हें साफ़-साफ़ बता न दे कि उन्हें किन चीज़ों से बचना चाहिए | दरहकीक़त अल्लाह हर चीज़ का इल्म रखता है | और यह भी वाक़िआ है कि अल्लाह ही के क़ब्ज़े में ज़मीन और आसमानों की सल्तनत है, उसी के इख़्तियार में ज़िन्दगी और मौत है, और तुम्हारा कोई हामी व मददगार ऐसा नहीं है जो तुम्हें उससे बचा सके | अल्लाह ने माफ़ कर दिया नबी को और उन मुहाजिरीन व अनसार को जिन्होंने बड़ी तंगी के वक़्त में नबी का साथ दिया | अगरचे उनमें से कुछ लोगों के दिल काजी की तरफ़ माइल हो चुके थे, (मगर जब उन्होंने इस कजी का इत्तिबाअ न किया

~~~~~

~~~~~

बल्कि नबी का साथ दिया तो) अल्लाह ने उन्हें माफ़ कर दिया, बेशक उसका मामला इन लोगों के साथ शफ़क़त व मेहरबानी का है | और उन तीनों को भी उनसे माफ़ किया जिनके मामले को मुल्तवी कर दिया गया था | जब ज़मीन अपनी सारी वुसअत के बावजूद उनपर तंग हो गई और उनकी जानें भी उनपर बार होने लगीं और उन्होंने जान लिया कि अल्लाह से बचने के लिए कोई जाए-पनाह खुद अल्लाह ही के दामने-रहमत के सिवा नहीं है तो अल्लाह अपनी मेहरबानी से उनकी तरफ़ पलटा ताकि वे उसकी तरफ़ पलट आएँ, यकीनन वह बड़ा माफ़ करनेवाला और रहीम है |

~~~~~